

גיל בר מצווה בתקופת המקרא

שנו חכמים: "בן שלוש עשרה למצוות", כלומר בגיל זה מתחייב אדם במצוות, כיוון שהוא נחשב כמאן ואילך ל"גדול". ושנו עוד: "בן שלוש עשרה שנה ויום אחד נדריו קיימין", כיוון שמכאן ואילך הוא בר דעת,¹ ולא קטן שאינו נחשב בר דעה ומחשבה.² לדעת הרא"ש,³ זוהי הלכה למשה מסיני. דרשנים ופרשנים מצאו אמנם אסמכתאות רחוקות מן הפסוק, אך הדעה הרווחת עד כה כי אין להלכה זו ראייה מפורשת מן המקרא.

והנה נראה לפענ"ד, כי לפי המחקר ההיסטורי בימינו ניתן למצוא ראייה מפורשת של הלכה זו היתה נוהגת בתקופת המקרא ולא עוד אלא שהיתה ידועה ומפורסמת. אמנם מובן כי המונחים המקראיים שונים משל התורה שבעל פה, שכן לשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד.

קוראים או בספר ישעיה:⁴

וַיְהִי בַיּוֹם אֲהָזָה בֶּן יוֹתָם בֶּן צִפְּיָהוּ מִלֶּקֶד הַיְהוּדָה עָלָה רִצְיוֹן מִלֶּקֶד אֲרָם וַיִּפְקֹחַ בֶּן רַמְלֵיָהוּ מִלֶּקֶד יִשְׂרָאֵל וַיְהַשְׁלֵם לְמַלְחָמָה עָלָיָהּ וְלֹא יָכַל לְהִלָּחֵם עָלָיָהּ: וַיָּגֵד לְבֵית יְזָד לְאֹמֶר נָחָה אֲרָם עַל אֶפְרַיִם וַיַּעַז לְקָבוֹ וּלְקָבוֹ עִמּוֹ כְּגֹשֶׁעַ עֲצֵי יַעַר מִמֶּנּוּ רֹחַ

אנו יודעים כיום מה פשר מלחמה זו. תגלת פלאסר השלישי (745-727 לפנה"ס למנינם), בכניו הבבלי פול, ישב אז על כסא המלוכה באשור, והוא היה כובש עז ואזרי. בעשר השנים הראשונות למלכותו הדביר את כל מלכויות סוריה הצפונית ועתה עמד בשערי ארץ ישראל. פקח ורצין גמרו אומר לקדם פני הרעה, לאחד את כל ממלכות האזור,⁵ ולצאת יחד למלחמת מנע על תגלת פלאסר.⁶ אחד לא האמין בסכוייה של ברית כגון זו. לדעתו, היה תגלת פלאסר חזק יותר ממלכי ארץ ישראל וארם. לפיכך, סרב לתת ידו לבעלי הברית והללו שמו מצור על ירושלים ואמרו להדיח את אחד ולהמליך תחתיו את בן טבאל.⁷ שהיה לדעת אולברייט נסיך מבית דוד, בן נסיכה מארץ טבאל בעבר הירדן.⁸ כדאי לציין, כי שלושת בעלי הברית הללו היו שכנים בעבר הירדן. פקח היה גלעדי לפי מוצאו,⁹ בן טבאל היה כאמור מארץ טבאל השכנה שם, ורצין מדמשק – שכנם מצפון.

באותה שעה בא אל אחד ישעיה הנביא לעודדו ולהזהירו: "השמר והשקט". "השקט" כמבואר שם: "אל תירא ולבכך אל ירך משני זבובת האודים העשנים"¹⁰ ואלו "השמר" היא אזהרה מפני המחזמה המסוכנת שזמם אחד לקרוא לתגלת פלאסר לעזרה.¹¹ ואולם, אחד לא אבה לשמוע. הוא סבר שיש רק שתי דרכים: לתת יד לרצין ולפקח או להשתעבד לתגלת פלאסר. הדרך השלישית שהורה הנביא, "השמר והשקט" לא נראתה וְלוֹ וְלֹא הָאֲמִינִן דַּבְּרֵי ה' מִפִּי נְבִיאִים.

אמר לו הנביא:

שָׁאֵל לָךְ אוֹת מַעַם ה' אֲלֵיךָ הַעֲמֵק שְׁאֵלָה אוֹ הַגְבֵּה לְמַעְלָה: וְיֹאמְרוּ אֲהָזָה לֹא אֶשְׁאֵל וְלֹא אֶצַּק אוֹת ה':

אכן, מניו וגמור היה עמו לשלוח אל תגלת פלאסר:

וַיִּשְׁלַח אֲהָזָה מַלְאָכָיִם אֵל תְּגַלְתִּי פֶלְסֶר מִלֶּקֶד אֲשׁוּר לְאֹמֶר עֲבֹדָה וּבְנָה אֲנִי עָלָה וְהוֹשַׁעֲנִי מִכַּף מִלֶּקֶד וּמִכַּף מִלֶּקֶד יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמָיִם עַל י. וַיִּקַּח אֲהָזָה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וַיִּמְצָא בֵּית יְהוָה וַיִּבְאַצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמִלְךְ אֲשׁוּר לְשׂוֹד. ט וַיִּשְׁמַע אֲלֵיו מִלֶּקֶד אֲשׁוּר וַיַּעַל מִלֶּקֶד אֲשׁוּר אֶל דִּמְשֵׁק וַיִּתְּפֹשֶׁה וַיִּגְלַה קִרְיָה וְאֶת רִצְיוֹן הַמִּית

אז ניבא ישעיה לאחד שתי נבואות. אחת כנגד "השקט" ואחת כנגד "השמר".

כנגד השקט בשרו:

הִנֵּה הַעֲלֵמָה הָרָה וְהַיָּלֵדָה בֶּן וְהַיָּלֵדָה שָׂמוֹ עֵמָנוֹ אֵלֵי: הַמָּאָה יִדְבֹּשׁ יֹאכַל לְדַעְתָּ מֵאוֹס בְּרַעַ וּבְחֹרֹר בְּטוֹב: כִּי בְּרָגֹם יַעַי הַנַּעַר מֵאִס בְּרַעַ וּבְחֹרֹר בְּטוֹב תַּעֲבֹד הַאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָצָה מִמֶּנּוּ שְׁנֵי מַלְכֵי: יְבִיא יְהוָה עֲלֶיךָ וַיַּעַל עִמָּךְ וַיַּעַל בֵּית אֲבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר לֹא בָּאוּ לְיָמָיִם סוּר אֶפְרַיִם מֵעַל וְהָזָה אֶת מִלְךְ אֲשׁוּר.

וכנגד השמר:

1 אבות הבא
2 וְהָיָה הַיּוֹם בְּגֹשֶׁעַ שֵׁם מֵהָ. מו.
3 עֵינַי מִמֶּלֶךְ חוּלִין יְבִי, וְעוֹד.
4 שׁוֹת הָרִאשִׁים כִּלְטוּס.
5 פֶּסֶק נִקְטָה וְהוֹרֵטָה לְבִרְאשֵׁית לְדָבָה, רַעִיב לְאֹבוֹת שׁוֹת, שׁוֹת מְהֵרִיל סִי טָא. אֵין לְדַעַת מְהֵרִיל עֲצֵמָ, אֵין אֵלוֹ כִּי אִם אֲסַמְכָתוֹת בַּעֲלָמָ.
6 ז. א. ב.
7 מְלִיב טוֹנָה.
8 עֵינַי ת. וְדוֹמָנוּ; מִסְּפַעַת הַמִּלְחָמָה הָאֲשׁוּרִיִּים לְפַלְשׁוֹת, בְּתוֹךְ. * לְיוֹד (עֵרֹךְ) הִיסְטוֹרִיָה צְבָאוֹת שֶׁל אֲרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי הַמַּקְרָא, תִּיא תִּשְׁכֵּחַ, עֵמֶל 265-261, ב. מֵדָה, יב-טבאל וְבֵית מְדִינָה, אֲרֶץ-יִשְׂרָאֵל, ד. תַּחֲסוּי, 249-251.
9 כִּפִּי שִׁישִׁיָה לְעֹשֶׂת עֵזִיָה בְּרוֹךְ הַקּוֹדֵם. עֵינַי ח. תְּדוּמָה, "עוֹרְהוֹי מִלֶּךְ יוֹדָה בְּכַתּוּבַת אֲשׁוּר", בִּימֵי בֵּית הָרִשׁוֹן, יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכֵּחַ, עֵמֶל 158 וְאֵלְךָ.
10 ישעיהו יז.
11 רְאוּהוּ 35-34: F.W. Albright, "The Son of Tabeel (Isaiah 7:6)", BASOR 140 (1955).
12 מְלִיב טוֹנָה.
13 ישעיהו יז.
14 מְלִיב טו, ז. ט.

בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח אֶדְדֵי בְּתַעַר הַשְּׂכִינָה בְּעֵבְרֵי נְהַר בְּמִלְךְ אֲשׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְיִשְׁעֵי הָרְגָלִים וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה.¹⁵
כלומר, מלך אשור שאתה מזמינו להפרע מישראל ומארם יפגע גם בך עצמך וסופה של ממלכת יהודה להשתעבד לו:

וְחָלַף בִּיהוּדָה שְׂטָף וְעָבַר עַד צָאֵר יִגִיעַ.¹⁶

לגבי ענייננו חשובה הנבואה הראשונה:

בְּטָרָם יִדַע הַנְּעַר מָאֵס בְּרַע וּבָחַר בְּטוֹב תַּעֲזֹב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ

ישנה הסכמה כמעט פה אחד של היסטוריונים וחוקרי כרונולוגיה,¹⁷ כי מצור פקח ורצין על ירושלם היה ב-734 לפה"ס למנינם, ואלו חורבן שומרון ב-722, כלומר, כשתים עשרה שנה אחר כך. הווה אומר: בטרם ידע הנער מאס ברע ובחר בטוב, היינו בטרם ימלאו לו שלוש עשרה שנה, בטרם יגע לגיל דעה והבדלה. ואם הנביא אומר כך למלך, משמע שהיה ידוע ומפורסם לכל כי בגיל שלוש עשרה נעשה אדם בר דעת ומחשבה. מאז ואילך הוא מוחזק יודע מאס ברע ובחר בטוב,¹⁸ והרי זה המקביל המקראי להגדרת חז"ל: "בן שלוש עשרה למצוות".